

שתי מגמות בחנוכת המשכן והשתקפותן בתורת הקרבנות

בשמות כ"ט, לאחר גמר ציווי בניין המשכן וכליו (כ"ה-כ"ז, יט), הבדלת שבט הכהונה והכנת בגדי הכהונה (כ"ח), מצטווה משה בהקדשת אהרן ובניו לכהונתם במשכן במערכת שבעת ימי מילואים: "זוה הדבר אשר תעשה להם לקדש אתם לכהן לי" (כ"ט, א); "ועשית לאהרן ולבניו ככה... שבעת ימים תמלא ידם" (שם, לה). ביצוע הצו מפורט בויקרא ח'. לאחר סיום שבעת ימי המילואים מגיע היום השמיני (ויקרא ט'), יום השיא בהקדשת הכוהנים, שמוקדו - התגלות השכינה: "כי היום ה' נראה אליכם" (ט', ד); "וירא כבוד ה' אל כל העם. ותצא אש מלפני ה' ותאכל על המזבח... וירא כל העם ויראו ויפלו על פניהם" (שם, כג-כד).

בסוף ספר שמות (מ'), עם גמר בניין המשכן וכליו (ל"ט, לב-מג), מצווה הקב"ה את משה להקים את משכן אוהל מועד על כליו השונים "ביום החדש הראשון באחד לחדש" (מ', ב). משה עושה כן, מקים את המשכן, מניח בו את כליו ומכלה את המלאכה (מ', טז-לג). ותגובת ה' - "ויכס הענן את אהל מועד וכבוד ה' מלא את המשכן" (מ', לד).

פעולה זו של משה, הייתה, כאמור, באחד בניסן.

ובמדבר ז' אנו מוצאים את חנוכת המזבח בקרבנות הנשיאים: "זיהי ביום כלות משה להקים את המשכן... ויקריבו נשיאי ישראל" (שם, א-ב). חנוכה זו - אורכה שנים עשר יום, כציווי ה' למשה: "נשיא אחד ליום נשיא אחד ליום יקריבו את קרבנם לחנכת המזבח" (שם, יא), וכן גם נתבצע: "זיהי המקריב ביום הראשון... ביום השני... השלישי... ביום שנים עשר יום" (שם, יב-פג).

עלה אם כן, שישנם מספר מקומות בתורה הקשורים לתחילת פעילותו של המשכן ועובדיו, שנגזרים מהם זמנים ותאריכים: שבעת ימי המילואים והיום השמיני, אחד בניסן, שנים עשר ימי חנוכת המזבח. ושאלה עתיקה היא, כיצד מתייחסים זמנים אלה זה לזה.

שיטת אבן עזרא המבוססת על ר' עקיבא¹

האבן עזרא (בביאורו לשמות, מ', ב) קובע:

1 אבן עזרא עצמו ביסס דבריו על שיטת ר' עקיבא בספרי לבמדבר (בהעלתך, פסקה ס"ח, עמ' 63

הוצאת תבונות

מכללת הרצוג

"והנה על דרך הפשט, ביום החודש הראשון הייתה תחילת הקמת המשכן... וביום הזה משח משה את המשכן ואת כל כליו... ונקהלה העדה אל פתח אוהל מועד, ורחצו אהרן ובניו במים, והלביש את אהרן... גם הלביש בניו ונמשחו... ככה עשה שבעת ימי המילואים... אז החלו הנשיאים להקריב לחנוכת המזבח... והנה נשלמה חנוכת המזבח אחרי תשעה עשר יום לחודש הראשון".

העולה מדברי אבן עזרא: המשכן הוקם באחד בניסן, ובו ביום החלו שבעת ימי המילואים, ונמשכו עד שבעה בניסן. היום השמיני (ויקרא, ט') חל בשמונה בניסן (וכן מפורש² גם בביאורו לויקרא, ט', א), ובו ביום החלו שנים עשר ימי חנוכת המזבח המסופרים במדבר ז', ונסתיימו בתשעה עשר בניסן³. ואולם, דרך זו נתקלת במספר קשיים:

1) מן הכתובים משמע, שקיימת זיקה בין הכתוב בשמות מ' ליום פתיחת חנוכת המזבח על ידי הנשיאים. בשמות, מ', ב, כתוב: "ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים את משכן אהל מועד", ובביצוע הצו: "בחדש הראשון... באחד לחדש הוקם המשכן. ויקם משה את המשכן" (יז-יח). ובמדבר, ז', א-ב: "זיהי ביום כלות משה להקים את המשכן... ויקריבו נשיאי ישראל...". עולה אם כן, שחנוכת הנשיאים נפתחה באחד בניסן, ולא בשמונה בו כדעת אבן עזרא.

2) לדעת אבן עזרא היו שני מוקדי שיא בחנוכת המשכן: האחד - ביום האחד בניסן, ע"פ העולה מחתימת ספר שמות (מ', לג-לד): "ויכל משה את המלאכה. ויכס הענן

במהדרת הורוויץ), וכך כותב בביאורו לשמות, מ', ב: "והנה מצאנו בספרי כי מישאל ואלצפן היו הטמאים לנפש אדם, והנה יום שמיני למילואים הוא שמיני לחודש...". אבן עזרא מבסס דבריו על שיטת ר' עקיבא בספרי, שלפיה, הטמאים לנפש אדם שבמדבר, ט', ו, היו מישאל ואלצפן שנטמאו בנדב ואביהוא ביום השמיני (ויקרא, י', ד). אבן עזרא מבין, שלא יכלו ליטור עד יום ארבעה עשר בניסן, יום הקרבת הפסח (במדבר, ט', ה-ו), ומכאן, שביום ח' בניסן נטמאו, שהוא היום השמיני. אכן, בגרסה של הספרי שהביאו התוספות בסוכה, כה, ע"ב, מופיעים הדברים בפירושו: "מישאל ואלצפן היו, שחל שביעי שלהן להיות בערב הפסח". אבל לאור נוסחת הספרי שלפנינו ונוסחת התלמוד שלפנינו לאותה ברייתא (פסחים, צ, ע"ב; סוכה, כה, ע"ב), אין כל ראייה לכך שבאמת סבר ר' עקיבא עצמו כדעת אבן עזרא: "זיהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם וגו' - אותם אנשים מי היו?... ר' עקיבא אומר: מישאל ואלצפן היו שהיו עוסקין בנדב ואביהוא. ר' יצחק אומר: ..אם מישאל ואלצפן היו, יכולין היו ליטור. אלא עוסקין במת מצווה היו שהל שביעי שלהן להיות בערב פסח...".

2) שם לא ביסס דבריו על שיטת ר' עקיבא בספרי (עיין בהערה הקודמת). ייתכן, שבזמן שכתב אבן עזרא את ביאורו לויקרא, לא הכיר עדיין את הברייתא בספרי, שהביאה בפירושו הארוך לשמות. דבר זה עולה בקנה אחד עם דעתו של י"ל פליישר, שלפיה מאוחר הפירוש הארוך לשמות לביאורו לחמשת החומשים (ובכללם הפירוש הקצר לשמות). ראה במבואו לספר אבן עזרא שהוציא בווינה, תרפ"ו, בעיקר מעמ' XXXII, שם עסק ביחוסו של הפירוש הארוך ובזמנו, וסקר דעותיהם של החכמים שלפניו.

3) לאבן עזרא קדם בביאור זה יוספוס, קדמוניות היהודים, ס' שלישי, ח', ד-י (220-201 °), אלא שמדבריו נראה, שחנוכת הנשיאים נפתחה בתשעה בניסן, ולא בשמונה בו כדעת אבן עזרא.

הוצאת תבונות

מכללת הרצוג

את אהל מועד וכבוד ה' מלא את המשכן"; והשני - ביום שמונה בניסן, ע"פ העולה מויקרא (ט', כג-כד): "וירא כבוד ה' אל כל העם. ותצא אש מלפני ה' ותאכל על המזבח... וירא כל העם וירָנו ויפלו על פניהם". ומה ראתה התורה על ככה שיהיו שני גילויי שכינה?

אמנם, מציאותית ניתן היה להסביר, שכבוד ה' (שמראהו כאש - כאמור בשמות, כ"ד, יז): "ומראה כבוד ה' כאש אכלת"⁴ היה מלא את המשכן, והיה הענן חופה עליו ומכסהו מיום האחד בניסן עד השבעה בו. וביום השמיני יצאה האש (שהיא מראה כבוד ה', כאמור לעיל) מלפני ה' אל מזבח העולה שבחצר המשכן, ועל כן אפשר להיאמר: "כי היום ה' נראה אליכם" (ויקרא, ט', ד), כלומר: דווקא ביום השמיני ייראה כבוד ה', שמראהו כאש אוכלת, אל כל העם, כאש האוכלת על המזבח. ואילו עד היום השמיני לא נראה כבוד ה', שהרי הענן היה חופה עליו.

אלא שאין משמע כן מן הכתובים, שהרי בסיום ספר שמות נאמר: "כי ענן ה' על המשכן יומם, ואש תהיה לילה בו, לעיני כל בית ישראל..." (מ', לח). נראה אם כן, שהאש במשכן הייתה נגלית ונראית בלילה לעיני העם, ורק ביום היה הענן שעל המשכן מסתירה⁵.

ובכלל, סגנון הכתוב בסוף שמות מורה על סוף, סיום ושיא⁶, וחזרה אם כן קושייתנו למקומה.

נראה, שמחמת קושיות אלה, ביארו חז"ל את הדברים בדרך שונה.

השיטה הרווחת בחז"ל

בספרי לבמדבר (נשא, פסקה מ"ד, עמ' 49 במהדורת הורוויץ) מושמעת דעת התנא: "זיהו ביום כלות משה להקים את המשכן" - מגיד הכתוב, שכל שבעת ימי המילואים היה משה מעמיד את המשכן ובכל בוקר ובוקר מושחו ומפרקו, ואותו היום העמידו, משחו ולא פירקו... שנאמר: 'זיהו בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן' (שמות, מ', יז). נמצינו למדים,

4 עיין גם ביחזקאל, א', כז-כח.

5 ואילו נאמר כדברי אב"ע, אלא שנפרש את סיום ספר שמות (מ', לד-לה), כמתרחש רק ביום השמיני, ואם כן רק שיא אחד לפנינו - ביום השמיני - יקשה הפסוק בבמדבר, ט', טו: "וביום הקים את המשכן כסה הענן..." (וראה שם בהמשך הפסוקים, שזיקתם לסוף ספר שמות ברורה), וכן היא לשון הספרא לשמיני, פרש' א' ממכילתא דמילואים, יד: "יכול הוקם בראש חודש ושרתה שכינה בשמיני בחודש? ת"ל: 'וביום הקים את המשכן כסה הענן'. מלמד שביום הוקם המשכן בו ביום שרתה שכינה...".

6 ראה רמב"ן, ביאורו לשמות, מ', ב, שהבין שם שכיסוי הענן וגילוי האש צריכים להתרחש באותו יום, במסגרת גילוי שכינה אחד.

הוצאת תבונות

מכללת הרצוג

שבעשרים ושלושה באדר התחילו אהרן ובניו, המשכן וכל הכלים לימשח;

בראש חודש הוקם המשכן...;

בו ביום שרת(ה) שכונה בבית, שנאמר: 'ולא יכל משה לבוא אל אהל מועד' וגו' (שם, מ', לד);

בו ביום הקריבו נשיאים את קרבנם, שנאמר: 'זיהי המקריב ביום הראשון...';
בו ביום ירדה אש מן השמיים ואכלה את הקרבנות, שנאמר: 'ותצא אש מלפני ה' ותאכל על המזבח...'. (ויקרא, ט', כד)...⁷.

העולה משיטת חז"ל: בכ"ג באדר הוקם המשכן, ונפתחו שבעת ימי המילואים שנסתיימו בשלושים בו. היום השמיני חל באחד בניסן, ובו ביום החלו הנשיאים להקריב את קרבנותיהם לחנוכת המזבח, שנסתיימה בשנים עשר בניסן. ומכיוון שמסוף שמות (מ', ב, יז), עולה בבירור, שהמשכן הוקם באחד בניסן ולא בכ"ג באדר, פירשו חז"ל, שבשבעת ימי המילואים (כ"ג-ל' באדר) היה משה מעמיד את המשכן יום יום ומפרקו, וביום השמיני, אחד בניסן, העמידו ולא פירקו. ולהעמדה זו, שקבועה היא, מת ייחס הכתוב בסוף שמות⁸.

דרכם של חז"ל פותרת את הקושיות שעלו על שיטת אבן עזרא:

נשמרת הזיקה בין המתואר בשמות מ', יום הקמת המשכן באחד בניסן, למתואר במדבר ז', יום פתיחת חנוכת המזבח ע"י הנשיאים, שאף הוא באחד בניסן.

ע"פ חז"ל, לא היו שני מוקדי שיא אלא אחד בלבד. שכן, גם המתואר בשמות, מ', לד ("זיכס הענן..."), וגם המתואר בויקרא, ט', כד ("ותצא אש מלפני ה'"), קורה באותו יום - אחד בניסן.

אך על שיטת חז"ל יש להקשות⁹:

7 עיין גם בספרא לצו, פרש' א' ממכילתא דמילואים, לו; לשמיני, פרש' א' ממכילתא דמילואים, א, יד; ספרא לשמיני, פרש' א, פרק א', ג, ובראש פרק ב'.

8 בשיטת חז"ל הלכו רוב הפרשנים הראשונים. ראה רש"י לויקרא, ח', ב; ט', א; י', טז; יז; במדבר, ז', א, יב; רמב"ן לשמות, מ', ב, יז; במדבר, ז', א; וכן בתרגום הא"י (המכונה בדפוסים "תרגום יונתן") לויקרא, ח', ד; ועוד, ואכמ"ל.

שיטה, הנראית מוזרה, מופיעה בקטע מדרשי מכתבי יד הגניזה לכמדבר, ז', א - "The Bible as Read and Preached in the Old Synagogue", J. Mann - I. Sonne,

עמוד עג, Cincinnati, Ohio, 1966, Vol. II: 'וביום הקים את המשכן' (במדבר, ט', טו). אותו היום שהקים משה את המשכן אחד בניסן היה, שנ' 'זבחדש הראשון באחד לחדש הוקם המשכן' (שמות, מ', יז). נקרא יום שמיני שהוא ח' לשבעת הנשיאים, ה"ך דכתיב בו - 'זיהי ביום השמיני קרא משה' (ויקרא, ט', א)."

לשיטה זו - נפתחו ימי המילואים בכ"ג באדר, ואף ימי חנוכת הנשיאים נפתחו בו ביום! אלא שהמשכו של אותו קטע מדרשי מהווה ראייה לסתור: 'יום ראשון דכתיב בו 'זיהי המקריב ביום הראשון וגו' (במדבר, ז', יב), ונקרא ראשון לימות שבת, ראשון לחודשים, ראשון לירידת אש, ראשון לחנוכת המזבח, ראשון לתלמידים, ראשון לקרבן נשיאים, דכתיב 'זיהי המקריב' וגו'."

וייתכן שיש להגיה - "לשבעת המילואים" במקום "לשבעת הנשיאים", ואכמ"ל.

9 הקושיות כבר הוקשו ע"י אבן עזרא לשמות, מ', ב- עי"ש, שהאריך אף בקושיות נוספות.

1) מן הכתוב בשמות, מ', ב: "ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים את משכן..."
 עולה ע"פ הפשט, שדווקא ביום זה הוקם המשכן אך לא קודם לכן. וביאור חז"ל,
 שביום זה הוקם המשכן הקמת קבע, וקודם לכן (מכ"ג באדר) הוקם ופורק לסירוגיין
 - נראה רחוק מאוד ע"פ הפשט.

2) לדעת חז"ל, הוקם המשכן ופורק יום יום - מכ"ג באדר ועד השלושים בו. אך דבר
 זה לא נמצא ולו ברמז בכתובים¹⁰. אדרבה, בויקרא, ח', לה, נאמר: "ופתח אהל
 מועד תשבו יומם ולילה שבעת ימים, ושמרתם את משמרת ה' ולא תמותו"¹¹.
 עלה אם כן, שעל שתי השיטות ישנם קשיים. ובכלל קשה לכל אחת משתי השיטות,
 מדוע סתמה התורה בשאלת היחס בין שבעת ימי המילואים והיום השמיני ובין הקמת
 המשכן בשמות מ'. התורה אף הפרידה את הדברים לפרשות שונות שיחסן וזיקתן אלו
 לאלו - סתומים.

שתי בחינות בחנוכת המשכן

נראה לומר, שהתורה חילקה והפרידה בדווקא¹² מתוך רצון ליצור שתי מגמות
 נפרדות, שעליהן נעמוד לקמן. ראשית, יש להגדיר מהן הפרשות הנוגעות לכל אחת
 ואחת משתי המגמות:

1) הזכרנו כבר את שמות כ"ט, המצווה על שבעת ימי המילואים. ביצוע צו זה¹³
 מפורט בויקרא ח'. המשכו הברור - בויקרא ט', בפרשת היום השמיני, הבא לאחר
 שבעת ימי המילואים (ראה ח', לג - ט', א). זוהי מגמה אחת, שבה לא מזכירה
 התורה כלל תאריכים, אלא מספרי ימים בלבד - שבעת ימים ויום שמיני. שיאה
 של מגמה זו - בויקרא, ט', כד: "ותצא אש מלפני ה' ותאכל על המזבח... ויפלו על
 פניהם".

2) הפרשה בשמות מ' (הצו: א-טו, והביצוע: טז-לג) מתארת את הקמת המשכן באחד
 בניסן. פרשה זו אינה מזכירה כלל לא שבעת ימים ולא יום שמיני על עבודתם
 המיוחדת. שיאה של מגמה זו הינו בסוף שמות (באותו יום - ע"פ במדבר, ט', טז,
 וכמשתמע בפשוטות), בכיסוי הענן ובהשראת שכינה: "ויכס הענן את אהל מועד
 וכבוד ה' מלא את המשכן" (מ', לד). המשכה של מגמה זו - חנוכת הנשיאים
 בבמדבר ז'. על הקשר בין הפרשות כבר עמדנו לעיל במסגרת הקושיה הראשונה
 על שיטת האבן עזרא, ועוד יוכח לקמן. מגמה זו פותחת באחד בניסן, והמשכה -
 בשנים עשר יום שבבמדבר ז'.

10 אמנם ראה רש"י לבמדבר, ז', א, ורמב"ן שם.

11 ראה רמב"ן שם.

12 יסודותיה של שיטה זו - בתפיסתו של ר' מרדכי ברויאר. על השיטה - עיין בספרו "פרקי
 מועדות", "חורב", ירושלים תשמ"ו, בשער הספר ובמבוא, וכן במאמרו המתפרסם בגיליון זה;
 כמו"כ ראה מאמרו ב"המעיון". ניסן, תשל"ח.

13 בדבר החריגים נדון לקמן ועיין בהערה 16.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

יש להעמיק במיוחד כל מגמה ובמבדיל בינה לבין האחרת:

מוקד המגמה הראשונה מצוי בהקדשת הכוהנים לעבודת המזבח: "וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אתם לכהן לי... ואת אהרן ואת בניו תקריב... שבעת ימים תמלא ידם... שבעת ימים תכפר על המזבח וקדשת אתו" (שמות, כ"ט). אין מפורטת בה בניית המשכן כלל, אך לעומת זאת נפרט סדר רחיצת הכוהנים, הלבשתם ומשיחתם (שם, ד-ט). סדר ההקדשה – כל כולו בעבודת קרבנות ומזבח, לרבות איל מילואים שנותנים מדמו על הכוהנים (כא). מקדישים מנה מן הקרבנות לכוהנים לחוק עולם (כז-כח). מבואר סדר הקדשת כוהן שיבוא אחרי אהרן לשרת בקודש (כט-ל). מכלי המשכן – אין מוזכר אלא המזבח בלבד – כפרתו וקידושו (לו-לז).

בשבעת הימים – משה עובד ומקדיש את אהרן ובניו לכהונת עולם (שמות כ"ט, ויקרא ח') ביום השמיני עוברת העבודה לאהרן ובניו. ביום זה מתחיל הוא בעבודתו – עבודת כהונה (ויקרא, ט', וז והלאה). שיא גילוי השכינה ביום זה – באש היוצאת מלפני ה' ואוכלת על המזבח את קרבנות אהרן ובניו (ט', כד).

במוקד המגמה השנייה אין עומדים הכוהנים. ה' מפרט למשה את הקמת המשכן ופורט כל כלי וכלי שבו, על מקומו ומכונו (מ', א-ח). מוזכרת משיחת הכלים, ובסמוך להם משיחת אהרן ובניו – אף הם כחלק ממערכת המשכן הכוללת (על תפקידם, ע"פ מגמה זו, נעמוד לקמן). גילוי השכינה מתרחש מיד לאחר סיום מלאכת הבנייה: "ויכל משה את המלאכה. ויכס הענן את אהל מועד..." (שם, לג-לד). אין כאן גילוי שכינה הקשור למזבח ולקרבנות. גילוי שכינה זה – עיקרו בעצם גילוי, בעצם השראת השכינה.

גם מה שמקריב משה¹⁴ ביום הקמת המשכן מצטייר כחלק מבניין המשכן וכחלק מכליו ולא כעבודה תמידית מחויבת, שהזמן גורמה. נאמר אם כן, שהמגמה הראשונה מבטאת את בחינת המשכן כמקום עבודה והקרבה, בעוד המגמה השנייה מבטאת את בחינת המשכן כמקום השראת שכינה¹⁵ בתוך עם ישראל.

סיום הספר (לו-לח) מדגיש את מציאות השכינה בקרב העם כמנחה את מסע העם במדבר: "כי ענן ה' על המשכן יומם, ואש תהיה לילה בו, לעיני כל בית ישראל בכל מסעיהם". ומתוך כך נתעוררו נשיאי ישראל להקריב לחנוכת המזבח (במדבר, ז'). אופיים של מושאי ההקרבה הראשונים (ז', ג-ט) מורה בבירור על הקשר האמיץ שבין חנוכת הנשיאים למסע העם: "זיביאו את קרבנם... שש עגלות... ושני עשר בקר... ויקח משה... ויתן אותם אל הלויים. את שתי העגלות... נתן לבני גרשון כפי עבדתם... ולבני קהת לא נתן כי עבדת הקדש עליהם בכתף ישאו". ואין אלה כלי עזר סתמיים למסע. אלו כלי עזר למסע לנשיאת המשכן וכליו – גורמי השראת השכינה.

גם סדר ההקרבה מורה על כך בבירור: שנים עשר הנשיאים מקריבים – נשיא אחד ליום נשיא אחד ליום – ע"פ סדר מסע מטות ישראל (השווה לבמדבר, ב').

14 עיין רשב"ם לשמות, מ', כט, ואין דבריו נראים ע"פ הפשט.

15 ראה בהקדמת הרמב"ן לפרשת תרומה, והשווה לדברי הרמב"ם ביד החזקה (הלכות בית

הבחירה, א', א), ולדבריו במורה נבוכים, ח"ג, פמ"ה.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

וכיוון שעיקרה של מגמה זו – השראת שכינה בישראל, שמשמעותה – מציאות הדיבור עם משה והנחיית המסע (שמות, מ', לה-לח), מבואר מקומו של פסוק הסיום של חנוכת הנשיאים (ז', פט): "זבבא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול מדבר אליו... וידבר אליו". כתוב זה – זיקתו ברורה לפסוק שבסוף ספר שמות: "...וכבוד ה' מלא את המשכן. ולא יכל משה לבוא אל אהל מועד" (מ', לד-לה). וכיוון שחנוכת הנשיאים הייתה תוצאה של השראת שכינה, מוצאת התורה לנכון למסור תיאור כללי על אופן קשרה עם משה.

ומדוע לא נכתבה הפרשה בכמדבר ז' בסמוך לשמות מ'? זאת, מתוך הצורך לשבץ את חנוכת הנשיאים בתוך ספר המסעות – הוא ספר במדבר. לקמן אף נראה, שסמיכות ספר ויקרא עם פתיחתו, לסוף שמות, הינה הכרחית.

ההשתקפות המציאותית של שתי המגמות

מבחינה פרשנית, עמדנו לעיל על השתקפותן של שתי מגמות שונות. ואמנם יש עדיין להבין, כיצד, עובדתית, השתלבו שתי מגמות אלה זו בזו. ואכן, כבר בתורה אנו מוצאים את עקבות הפער בין הציווי המייצג את המגמה האידיאלית, לבין ביצועו: בשמות מ', ט-טו, נמצא ציווי למשוח את המשכן וכליו, להקריב את אהרן ובניו, לרוחצם ולמושחם. על אף ההדגשה (טז): "זיעש משה, ככל אשר צוה ה' אתו כן עשה", וההדגשות החוזרות ונשנות – "כאשר צוה ה' את משה" (יט, כא, כג, כה, כז, כט, לב), אין אנו מוצאים את ביצועו של צו זה בפרשתנו כלל. לעומת זאת, בשמות כ"ט מצטווה משה רק על משיחת אהרן ובניו והמזבח ולא על משיחת המשכן ויתר כליו. ואולם, ביצוע צווים אלה (שבשמות כ"ט, ובשמות מ') מרוכז בויקרא, ח', י-יב, במסגרת הפרשה המוסרת את ביצוע הצו שבשמות כ"ט, עם פתיחת ימי המילואים. דבר זה מורה, לכאורה, ששבעת ימי המילואים נפתחו באחד בניסן, הוא יום הקמת המשכן. ביום זה, כפי שנצטווה משה, נמשחו המשכן וכליו ואהרן ובניו: משיחת המשכן – רק מבחינת הצו שבשמות מ', ומשיחת אהרן ובניו והמזבח – הן מצד הצו שבשמות כ"ט, והן מצד הצו שבשמות מ'. במסגרת הצו, המשקף את המגמה האידיאלית, הבדילה התורה וציוותה על משיחת אהרן ובניו בשני מקומות כדי לבטא, כאמור, שני צדדים שונים שבצו, אך מציאותית – נתרשח הדבר פעם אחת (ועיין בהערה 16 לקמן).

לדרך זו, מיד שרתה שכינה באחד בניסן (שמות, מ', לד), והיותה את שיאה של המגמה השנייה. שיאה של המגמה הראשונה נתרשח בשמונה בניסן, באש שיצאה ואכלה על המזבח (ויקרא, ט', כד). (ובדומה לדרך שכבר היצגנו במסגרת הקושיה השנייה על שיטת אבן עזרא, אלא שלשיטתנו לא קשה מדוע ישנם שני מוקדים של שיא בגילוי השכינה, שכן שיאיהן של שתי מגמות אידיאליות לפנינו).

לעיל פירשנו, שימי חנוכת הנשיאים נפתחו אף הם באחד בניסן. בבואנו לשלב מציאותית, את שתי המגמות, עולה אם כן, ששמונת ימי המילואים ושנים עשר ימי החנוכה נערכו במקביל, וציוור זה נראה רחוק, מציאותית, משום שע"פ פשט הדברים,

www.herzog.ac.il

הוצאת תבונות

מכללת הרצוג

הקריב כל נשיא ונשיא קרבנות בהמה - נשיא בכל יום, וקרבנות אלה לא רק הוקדשו באותו יום, אלא גם קרבו על המזבח באותו יום (במדבר, ז', טו-יז, פז-פח). אבל בימי המילואים, כך מסתבר, לא נערכה במשכן אלא עבודה של הקדשת הכוהנים ע"י משה בקרבנות מיוחדים. על רקע זאת ייראה ללכת, מציאותית, בשיטת אבן עזרא, שלפיה, נדחו ימי חנוכת הנשיאים לגמר ימי המילואים. לדרך זו יוכרח לומר, שהצו בדבר ימי חנוכת הנשיאים (שהוא חלק מהמגמה השנייה שהוצגה לעיל) נפגע בגלל הצורך בשילובו המציאותי במגמה הראשונה.

ייתכן שלאור זאת יש להכין את השיטה הרווחת בחז"ל. לשיטה זו - החלו ימי חנוכת הנשיאים באחד בניסן, מציאותית, בדיוק כפי העולה ממגמת הצו האידיאלית. הצו שנפגע, בגלל הצורך בקיומו במציאות הוא הצו בדבר הקמת המשכן באחד בניסן (שמות, מ', ב), משיחתו ומשיחת כליו (שם, שם, ט-יא) ומשיחת הכוהנים (שם, שם, יג-טו) באותו יום. אלה, נתרחשו לפי חז"ל בכ"ג באדר (ולכן לא הוזכרו כל אלה במסגרת ביצוע משה באחד בניסן - שמות, מ', טז-לג) בפתחת שבעת ימי המילואים, ושיאיהן של שתי המגמות נתרחשו באותו יום - האחד בניסן.

יודגש שוב, בשולי הדברים, שפרק זה עסק בשאלת השילוב העובדתי של המגמות, והוא אינו פוגע במסקנות הפרשניות שהעלינו (בפרק שלפניו), בדבר היותן של שתי מגמות שונות. ע"פ העולה מפרק זה, יש לראות בגישותיהם של חז"ל ואבן עזרא גישות העוסקות בשאלת התרחשות הדברים ולא בשאלת פרשנותם של הכתובים.

ייתכן שעלינו אף להודות שאין אנו יודעים באופן מדויק כיצד נתרחשו הדברים, משום שקיים פער בין ציווי התורה האידיאלי לבין ביצועו, ועיקר כוונת התורה למסור את הדברים בצורתם האידיאלית. פערים אלה עולים גם מתוך ביצועו הפנימי של הצו שבשמות כ"ט - בויקרא ח'16.

שמות מ' וויקרא א' - ה'

שתי המגמות שהצגנו, מצריכות בירור, האם ישנו המשך בפרשות אחרות בתורה לאותן מגמות.

ראשית נטען, כי ספר ויקרא עם פתיחתו מהווה המשך ישיר לסוף ספר שמות, דבר העולה מתוך הקבלה לשונית-תוכנית של גילוי השכינה על הר סיני (שמות, כ"ד, טו-יח) לסוף ספר שמות ותחילת ויקרא¹⁷:

16 השווה: שמות. כ"ט. ט. לויקרא. ח', ז, יג;

שמות. כ"ט. כ. לויקרא. ח', כג-כד;

שמות. כ"ט. כא-כב. לויקרא. ח', כה, ל;

יודגמה מאלפת ביותר היא ההשוואה בין שמות, כ"ט. י, לו. לויקרא. ח', טו. פר חטאת אחד, ששתי מטרות לו. מתואר בציווי בשני פרים שונים!
דוגמה דומה לזאת ייתכן שעולה מתוך ההשוואה בין דברים. כ"ז. א. ח. ליהושע. ח', ל-לה - עי"ש.

17 הרמב"ן. בהקדמתו לתרומה עמד על קשר זה מהותית, וראה גם בביאורו לשמות. מ'. לד.

הוצאת תבונות

מכללת הרצוג

שמות כ"ד	שמות מ'
'זיכס הענן את ההר' (טו)	'זיכס הענן את אהל מועד
'זישכן כבוד ה' על הר סיני...' (טז)	וכבוד ה' מלא את המשכן" (לד)
'זיקרא אל משה ביום השביעי	'זיקרא אל משה... מאהל מועד"
מתוך הענן" (טז)	(תחילת ויקרא)
'זמראה כבוד ה' כאש אכלת בראש ההר	'כי ענן ה' על המשכן יומם, ואש
לעיני בני ישראל" (יז)	תהיה לילה בו לעיני כל בית ישראל..." (לח)
'זיבא משה בתוך הענן..." (יח)	"ולא יכל משה לבוא אל אהל מועד" (לה)

משה יכול לבוא רק לאחר קריאת ה' אליו. כך מבואר משמות כ"ד, וכן גם מובן הפסוק בויקרא, א', א: "זיקרא אל משה (ואז בא משה אל אהל מועד) וידבר ה' אליו...". עוד נעמוד לקמן על מהות המשך זה שמסוף שמות לויקרא. אך ראשית יש לשאול, עד היכן בויקרא נמשכת מגמה זו, שראשיתה בראש הספר המקושר לסוף שמות.

ויקרא א' – ה וו' – ז'

בפתיחת ויקרא מבואר, שהדיבור אל משה הוא מאוהל מועד: "...וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר". בחיתום תורות הקרבנות בויקרא ז' (לז-לח) נאמר: "זאת התורה לעלה... אשר צוה ה' את משה בהר סיני, ביום צותו את בני ישראל להקריב את קרבניהם לה' במדבר סיני". מתבאר, שהנאמר קודם לכן נמסר למשה בהר סיני ולא באוהל מועד¹⁸. הרמב"ן¹⁹ (לויקרא, ז', לח, בביאורו האחרון) מבאר את המלים "בהר סיני" במובן לפני הר סיני ועל ידו, ולדעתו, לכן הזכיר הכתוב בסופו "במדבר סיני" (כתיאור מקום הציווי – ע"פ טעמי המקרא, שטרחא מפסיק במלה "לה"), להורות, שהוא בהר סיני במדבר סיני, כלומר: באוהל מועד שנבנה למרגלות ההר (לא בראש הר סיני, ולא במדבר סיני באוהל מועד לאחר שנסעו מההר). ואם כן, לדעתו, הכול נאמר מאוהל מועד, כאמור בתחילת ויקרא. אלא שאין ביאור זה מניח את הדעת, שכן מדוע לא יאמר הכתוב 'אוהל מועד' תחת שני ביטויים הסותמים יותר משמפרשים? ייתכן שאף הרמב"ן עצמו חש כזה, והביא קודם לפירוש זה ביאור שונה, שלפיו מתייחס חלק החתימה – "אשר צוה ה' את משה בהר סיני" לפרשות מסוימות בלבד, בעוד החלק השני של החתימה – "ביום צותו את בני ישראל להקריב את קרבניהם לה' במדבר סיני", מתייחס לפרשות אחרות שאכן נמסרו במדבר סיני באוהל מועד (ובניין אב לזה: במדבר, א', א). ולדעתו, מתבארת החתימה כך:

'זאת התורה לעולה... אשר ציווה ה' את משה בהר סיני וביום (או): 'זאשר

18 דקדוק זה חשוב, וראה בהקשר לזה – שמות, י"ב, א; ויקרא, כ"ה, א; במדבר, א', א; ל"ג, ג; ל"ה, א. ועיין ברשב"ם, ביאורו לבמדבר, א', א.

19 ונמשכו אחריו בזה רבנו בחיי ור"י אברבנאל בביאוריהם שם.

הוצאת תבונות

מכללת הרצוג

ציווה ביום, ו"אשר צוה" מושך עצמו ואחר עמו) צוותו את בני ישראל במדבר סיני באוהל מועד להקריב קרבניהם לה'.

החתימה, עפ"ז, מתייחסת לשתי מערכות ציוויים. אלא שאף ביאור זה קשה, שכן נאלץ להוסיף ו"ז חיבור שאינה קיימת. ועוד, התיאור שנמסר על כל אחד משני הציוויים שונה מחברו, שהרי נמסר תיאור המקום של המערכת האחת ("בהר סיני") ותיאור הזמן של השנייה ("ביום צותו")²⁰. גם לא מבואר חד משמעית בדבריו, אלו פרשות בדיוק, מהכתובות בויקרא א'-ז', נמסרו בהר סיני, ואלו מהכתובות שם נמסרו באוהל מועד.

נראה לבאר, שהפתיחה לויקרא אכן מתייחסת לפרשות שונות מאלה שאליהן מתייחסת החתימה בסוף תורות הקרבנות (ז', לז-לח). כשבוחנו את מערכת דיני הקרבנות מוצאים כי הובאו בויקרא א'-ה' -

דיני עולה (א', ג-יז);

מנחה (ב');

שלמים (ג');

חטאת (ד'-ה', יג);

אשם (ה', יד-כו);

ובויקרא ו'-ז' -

עולה (ו', א-ו);

מנחה (ז-טז);

חטאת (יז-כג);

אשם (ז', א-ז);

שלמים (יא-כא).

ברור אם כן, שבויקרא ו'-ז' חוזרת התורה ודנה בנושאים שכבר עלו בויקרא א'-ה'. דבר זה מעורר את הסברה, ששתי חטיבות לפנינו: ויקרא א'-ה' וויקרא ו'-ז'. פתיחת הספר מתייחסת לפרקים א'-ה', והחתימה בז', לז-לח מתייחסת לפרקים ו'-ז'²¹.

סברה זו מקבלת חיזוק מהלשון שנוקטת התורה. בפתיחת הפרשות בחטיבה השנייה, נוקט הכתוב לשון 'תורה': "זאת תורת העלה" (ו', ב); "זאת תורת המנחה" (ז); "זאת תורת החטאת" (יח); "זאת תורת האשם" (ז', א); "זאת תורת זבח השלמים" (יא). וגם בחתימה נוקטת התורה לשון זו: "זאת התורה לעלה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים" (לז).

ע"פ הפסוק השני שבחתימה (לח) נמסרה תורה זו בהר סיני - "אשר צוה ה' את

20 רד"צ הופמן ביאר בפנים אחרות את החתימה עצמה. ראה בביאורו לויקרא (מוסד הרב קוק, עמ' יח והלאה; עמ' נא והלאה ובעמ' קפג). אמנם הוסיף רבות בענייננו, ועוד נתייחס לכך בהמשך, אך ביאורו את החתימה עצמה נראה רחוק, ואכמ"ל.

21 רד"צ הופמן כבר פירש כן (עייין במקורות שהובאו בהערה הקודמת).

משה בהר סיני". וזמן המסירה - "ביום צאתו את בני ישראל להקריב את קרבניהם לה' במדבר סיני". מהו יום זה שבו נצטוו ישראל להקריב קרבנותיהם במדבר סיני (=באוהל מועד שבמדבר סיני, ראה במדבר, א'; א; וע"פ פירושו זהו יאור מקום ההקרבה, ולא תיאור מקום הציווי, ופירושו נגד העולה מטעמי המקרא)?

בשמות כ"ט, מיד לאחר הצו בדבר המילואים, נצטוו ישראל על קרבן התמיד: "וזה אשר תעשה על המזבח, כבשים בני שנה שנים ליום תמיד..." (כ"ט, לח). דומה, שזהו היום שבו ציווה ה' את בני ישראל להקריב את קרבנותיהם. זהו קרבן החובה ההכרחי והמתמיד, שעל יום ציוויו אפשר להיאמר כן.

עולה, שיש לראות את ויקרא ו'-ז', כהמשך לשמות כ"ט (על שני חלקיו - המילואים והתמיד). ואמנם, כבר הבחין וביאר כן רד"צ הופמן (עיין במקורות בהערה 22(20).

כך יובן איזכור המילואים בחתימה בז', לז': "זאת התורה לעלה... ולמלואים..." שכן חתימה זו מתייחסת לא רק לתורות הקרבנות שבויקרא ו'-ז', אלא זיקה ברורה לה אף לשמות כ"ט. כך אף תובן פתיחת ויקרא ו': "זאת תורת העלה, היא העלה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר". מבלי לחזור לביאור המדויק של המלה "היא" ולבירור קשיים נוספים בפסוק זה, מתעוררת השאלה - על איזו עולה מדובר כאן שקרבה והולכת כל הלילה? ושמה לא יקריב איש עולה אותו היום! אלא בעולת חובה הכתוב מדבר - בעולת התמיד.

אם נראה את חטיבת ויקרא ו'-ז' כממשיכה ישירה של שמות כ"ט, ברור מקומה של תורת העולה. זוהי תורה המתייחסת לפרשה שלפניה, כלומר: לפרשת התמיד שבשמות כ"ט.

עלה בידנינו, ששתי המגמות שבחנוכת המשכון נמשכות אף להלכות הקרבנות:

22 ע"פ דברינו עולה, שויקרא ו'-ז' קודמים לויקרא א'-ה'. דבר זה מתאשר מא', טז, וד', יב, שכן מקום הדשן אינו ידוע אלא מו', ג. עם זאת ברור, שישנן פרשיות בו'-ז', הנשענות על כתובים בויקרא א'-ה'. כגון תורת החטאת ותורת האשם. שכן לא ניתן לדבר על תורת החטאת מבלי שידוע על מה ולמה קרב קרבן חטאת וכן לגבי קרבן אשם. וכל זיקתה של תורת החטאת לשמות כ"ט קשה מאוד, שכן החטאת שבשמות כ"ט היא חטאת חיצונה נשרפת, ואינה עולה בקנה אחד עם האמור בתורת החטאת. אף מקום שחיטת העולה המוזכר בו', יח, ובז', ב, מוסב ללא ספק לאמור בא', יא (בזה אף קשה על שיטתו של הופמן, הרואה בויקרא ו'-ז' חטיבה הנקשרת כל כולה לשמות כ"ט; וביאוריו - בעיקר בעמ' נד - נראים רחוקים). נראה על כן, שבמסגרת ויקרא ו'-ז' קיימות פרשיות הנספחות לחטיבה זו.

שישנם נספחים בויקרא ו'-ז' - דבר ברור הוא, כגון - ז', כב-כז; ז', כח-לו (לפסקה זו אף חתימה נפרדת - לה-לו), שמיד אחריהם באה החתימה שעליה דיברנו (לז-לח). אם כן, מסגרת דיון נפרדת יש להקדיש לבעיה הפנימית שבויקרא ו'-ז', אלו פרשיות מהוות תשתית ואלו נספחות, ומה גבולות השפעת הנספחים על החתימה (ז', לז-לח). מכל מקום, את עיקר דברינו סמכנו על פרשת תורת העולה, מתוך זיקתה לשמות כ"ט, ועל השוואתה לפרשת העולה שבויקרא א'.

שמות כ"ט, נמשך בויקרא ו'-ז; ושמות מ', נמשך בויקרא א'-ה'. עתה יש לחקור, האם מצויים הבדלים בין שתי חטיבות הקרבנות, שהם הבדלים הנובעים מהמגמות שהוצגו לעיל בחנוכת המשכן.

הקשר מגמות המשכן להלכות הקרבנות

שמות כ"ט מייצג את המגמה בדבר המשכן כמקום עבודת הקרבנות. משכן - שעיקרו מזבח וכהונה. אגמה זו נמשכת בבירור בפרשת התמיד שם. אם המשכן - מקום עבודה הוא, הרי קרבן התמיד מייצג מטרה זו. ללא קרבן המחויב בכל תנאי, ואינו תלוי בתנאים שונים שיתכן שיתקיימו וייתכן שלא, לא שייך לדבר על מקום עבודה. קו זה נמשך בויקרא ו' בפרשת תורת העולה. זוהי פרשה הנאמרת לאהרן ובניו (ו', ב). המשכן, כפי שצוין, הוא מקום עבודת הקרבנות, מקום מזבח וכהונה, ואך הגיוני שהפרשיות המצוות על כך, תיאמרנה לאהרן ובניו (בניגוד לפתיחת ויקרא - א', ב!). בפרשה זו אף מצוים הכוהנים בהדגשה יתרה: "והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה... אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה" (ו', ה-ו). אין כאש, הבויערת תמיד ואינה כבה - כמשקפת את האידיאה הרואה במשכן מקום עבודת קרבנות.

לעומת מגמה זו, הרי שמות מ' מבטא את האידיאה בדבר המשכן כמקום השראת שכינה. הקרבנות, לאידיאה זו - הינם תופעה המתאפשרת מהיות שכינה שורה, אך לא תופעה המחויבת. על כן פותחת התורה בויקרא בדיבור אל בני ישראל (ולא לאהרן ולבניו כבויקרא ו') - "דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם" (א', ב), שכן ישראל - הם יוזמי הקרבן. ועוסקת התורה בקרבנות נדבה²³: "אדם כי יקריב מכס" (א', ב); "ונפש כי תקריב" (כ', א); "ואם זבח שלמים" (ג', א). אף קרבנות החובה שבפרשה (ד'-ה') הינם קרבנות יחיד שחטא (מוטב אף שלא יבוא למצב שיחויב להקריבם!), והם ודאי שאינם מציגים את המשכן כמקום עבודה, שהרי תיאורטית - ייתכן שאף לא קרבן אחד מאלה המפורטים בויקרא א'-ה' יוקרב ויעלה על המזבח. למגמה זו, שמוצגת בויקרא א'-ה', אין צורך באש שלא תכבה. אדרבה! הכתוב מתאר בויקרא א' את בני אהרן הנותנים אש על המזבח (א', ז) עם הביא היחיד את עולת הנדבה. רצון המקריב, והאפשרות שיש בידו להקריב במקום שכינה, גורמת לכוהנים להעלות אש על המזבח²⁴.

23 בדבר ויקרא, ב', יד-טז, ראה אבן עזרא שם; ובכלל, מקומו של פרק ב' בויקרא טעון ביאור, ואכמ"ל.

24 מובן, שצריכה להיות אש על המזבח שלא תכבה - אך זאת, רק מצד המגמה המשתקפת בויקרא ו'-ז'.

עלה אם כן, ששתי מגמות נבדלות, מוצאות ביטוין עם היכנס המשכן והכוהנים לפעילות:

האחת - רואה את המשכן כמקום עבודת קרבנות, מקום מזבח וכהונה. למגמה זו שייכים שבעת ימי המילואים והיום השמיני (שמות כ"ט, ויקרא ח'-ט');
השנייה - רואה את המשכן כמקום השראת שכינה, מקום הדיבור עם משה ומוקד הנחיית המסע. למגמה זו שייכת הקמת המשכן (שמות מ') וחנוכת הנשיאים (במדבר ז').

שתי מגמות אלה ממשיכות לתת אותותיהן בספר ויקרא, בדיני הקרבנות:
האחת - בויקרא ו'-ז', בפרשות תורות הקרבנות ובמיוחד בתורת העולה הממשיכה את פרשת התמיד בשמות כ"ט;
השנייה - בויקרא א'-ה' בפרשות הקרבנות הנאמרות למשה מאוהל מועד ומיועדות לבני ישראל.